Ա Զ Դ Ա Ս Է Ր

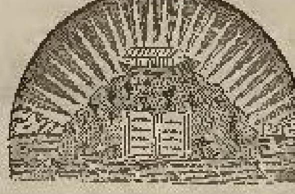

ՍԽՍՈՒՈՒՆ ԱՕՆԷ ԶՕՐԱՐԳ ԵՐԶԱՆԻԿ

ԼՐԱԳԻՐ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏԱՐՕՑԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

ՀԱՏ. Բ. ԹԻՒ 29. ԿԱԼԿԱԹԱ 1846 Փետր. 28.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՔ

ԿԱԼԿԱԹԱ

ԱՅՑ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆԵԱՑ

Ուրախութեամբ հրատարակեմք զի Մեծափառ Լօ Գորտն Գեներալն Կառավարչաց առ Զին միջնորդութեամբ Պարոն Հենրի Տորէնսի՝ եկն յայցելութիւն Նազարեթեայ Սուրբ Եկեղեցւոյ մերում, ուրանօր Արքակոսն Քահանայք և Պարոնայք Կարապետ Յովհաննէսեան, Մարտիրոս Աղազարեան Յովհաննէսեանց, Մանուկ Ջ. Արաթունի Յովսէփ Աղաբէգեան, Յարութիւն Մ. Վարդանեան, Թ. Խ. Ստեփանեան, այլովք հանդերձ՝ ընկալան զնա. Իւր յետ ջանալոյ հարց և փորձոց վերաբերելոց չեւութեան Եկեղեցւոյն՝ ասէր, զնա ամենեցուն տարան ՚ի Մարդասիրական Ճեմարան անդր. ուր զկնի որ Վարժապետս Հայկազեան Հասարակ և Նախաղահ Ճեմարանին Պետրոսսոր Պարոն Յովհաննէս Աւետիքեանց՝ ընթերցաւ ՚ի լուր Նորին Գերապատուութեան զճառս այսպէս.

Այս.

Նորին Գերապատուութեան Մ. Լաւրտի

Գեներալ Հնդկաստանի Կառավարչի, և այլն,

Երախտապարտ Տէր.

Ներկայութիւն ձեր այսօր ՚ի մէջ մեր՝ ցուցանէ զձեր առաջարկել մասունս Մարդասիրական Ճեմարանիս, և խրախոյս մեծ տայ մանկանցս աշակերտելոց ընդ հովանաւորութեամբ նորին.

Ահա ձեր պատուելոյ քաջ արժանացեալ ՚ի դասս ամենայն ազգաց լուսաւորաց, իմաստասիրութեամբ՝ արուեստիւք, մեծութեամբ և զօրութեամբ ընդունող Անգղիականաց և Գաղղիականաց, որք ամենայն հաստատեցաւ և փոյթ առնեն մշակութեան Հայկական ընդունիլ անդրանիկ ՚ի սկզբանէ Քրիստոնէութեան դարուն. Գոյացաւ ձեր այսօր յայտնութեան մեր ազգային նորոգել առաջ նոցա մերոց դպրանոցաց Դարաբեցւոցն զարդարանի. որք երեւելի համբաւեալն Հայկական ընդունելութեամբ ՚ի փառաւոր Հայրենիս ձեր՝ ՚ի Գաղղիա. զանձնաւոր պիտանական

անոմ զ L'Abbe Villefroy , յորմէ աշխատասիրեալ քերականական ցուցակն Հայկական ձեռագրաց մատենից լոյս տեսեալ Արքունի Դպրատանն անդ ի փարիզ . Իսկ զօր զՄ. St. Martin , զՄ. Brosset և զայլ եւրոպացի Հայերէնագէտ իմաստասէրս ձեր , որոց երախտաւորութիւնք ի վերայ Հայկական դպրութեան , և թարգմանութիւնք ազնուանիք զրուցուածոց ի Հայկականէն ի լեզու Գաղղիացւոց՝ ծանօթ են ամենայն ուսումնասիրաց Եւրոպայ :

Թէպէտ սուղ իմն վասնորոյ Պարոն , մատուցանել Յարգութեան ձերում զխրախուսական յիշատակութիւն եւ ի գիտնոց Հայաստանեայց եւ ի հոգևորն Վարժարանաց այսպիսի Ճեմարանին՝ որ բարեխնամութեամբ պատուեալ Ձերով այցելութեամբ : Զորովեալ զգացումն [illegible] Ձեր , որ [illegible] այսօր մեզ ի անդրանիկ յայտնի , յիշեցուցէք երախտագիտութեանց և շնորհակալութեան որոց իմ մինչև ցյաւիտեան : Քանզի մեծ և եթ յատուկ ծանօթութեան երկ մեզ զգացումն ձերոյ և մեք այսուհետև զատագական տողերս՝ զձեզ ի մեծուն զարգացուցիչ ընծայեմք ձեզ զայս [illegible] հաւատարմութեան , զանկալի յարգութեան և երկիւղածութեան ձերում :

Մնամ՝ յարգանօք .

Սպասաւոր Ձերում Մեծութեան,

Ամենախոնարհ ծառայ՝

Յովհաննէս Ծերպողեանց՝

Ուսուցիչ և Վերակացու Վարժարանի

Մուրատեանեան Ճեմարանին :

Ի Վենետիկ, Ի Մուրատեանեան Ճեմարանի ,

Ի 19 Փետրուարի 1846 :

Հանդիսական առաւօտն ընծայեցաւ ա-ջաց և միտաց Պարոն Պետրոսեանցութեան Համախմբութեան Հայերէն ման-կանց ի նոյնում տեղւոջ , որպէս և պատասխանիք նոցա ի վերայ զանա-զան չափաւորաց գիտութեանց : Հուսկ ուրեմն յաւուր մատուցեալ Պարոն Ֆարէնս յարգանաց Պարոն Պետրոսեան-ցութեան գործակալաց պէտքապահի Մուրատեան Հայկազեան Ընտրելոյ , ի Օրացոյց 1846 Ամ , ապացուցա-ցս ի Մուրատեանեան Ճեմարանի Պէյրութ ի Վենետիկ , յորոյ Ապրիլ ազնիւ հարուածեանց դրամօք և գովեստ :

Փառաւորապէս հանդերձեալ ծառայ Անդանոյ Մուրատեանեան Ճեմարանին :

Յուլիս Տեառն 1846 ի 5 փետրուարի , յաւուր Հինգշաբաթու , Պէրպէրեան ներկայութեամբ մայրեանն գուրգուրելով քաղաքաբնակ բազմամբոխ հիւրասիրաց յոյժ ծանր . Ըն-դարձեալ Մուրատեանեան Ճեմարանին . յորում ներկայ էին Պարոնայք Գ . Աբգար , Աւետիք Պօղոսեան , Յ . Մ . Սարգսեան , Պ . Յ . Պօղոս , Միքայէլեան Ս . Յովհան , Յովսէփ Աղաբէգեան և Յովհաննէս Ծերպողեանց :

ա . Ընթերցեալ վի Պարոն Գրիգոր Պէշգարեան ընդ Աւետարանչութեան ժողովոյս :

բ . Հարցին հանդուպ եղելոց հաշուեկցաց , ստա-ցուածոց և այլ թղթոց Ճեմարանին՝ զորս գտեալ յամենայնի ուղիղ և անխաբ :

գ . Հրաժարումն Պարոն Աւետիք Պօղոսեանի պաշտօնավարութեան ժամանակին զորոյ յանձնեալ էր ի պաշտօնէ իւրմէ , ոչ փոխ այսր ամի Պարոն Յ . Մ . Պարոնեանն եղև ստացին խաչ երկց Հոգաբարձու : Պարոն Գրիգոր Պէշգարեանն՝ երկրորդ . Պարոն Միքայէլեան Ս . Յովհաննէս՝ երրորդ . և Պարոն Պետրոս Յ . Պօղոսեան ի նոյն ընտրեցաւ լինել չորրորդ Հոգաբարձու :

դ . Ընթերցեալ եղև թուղթ մի՝ գրեալ ի Պարոն Պ . Յ . Սարգսեանց՝ Մանչեստրէն Որդոցն ընկերութեան , առ երեք Հոգաբարձուս՝ Պարոն Ա . Պօղոսեանն ընծայելով ի գիտնոց ընկերու-թեանն ¥ 50 ոսկինաց ստակով Անգղիացւոցն , և ¥ 50 ոսկինաց պատմութեան տուեր Պօղոս . ի պէտս հաւատարմաց ուսանողաց ի Մուրատեանեան Ճեմարանին : Հրամայեցաւ զի Պարոն երեք Հոգա-բարձուն գրեսցեն զթուղթ շնորհակալութեան ի գի-տնոց ժողովոյս առ Պարոն Պ . Յ . Սարգսեանց՝ Մանչես-տերի Որդոցեան Ընկերութեան վասն առատա-ձեռական պարգևի այդ նուիրի :

ե . Հրամայեցաւ զի Պարոն երեք Հոգաբարձուն գրել իւրեանց ի յորդորել Պարոն Պօղոսեան , առ ի լինել Անդամ Ճեմարանին ի մասին Ընդհանուր գործութեան :

զ . Արտօնեալ հանգուցելոյ Պարոն Պատուական-աւոր Մուրատեանն ի կենդանութեան իւրում ուներ ի մտի հաստատել զայսպիսի պաշտօնեան մի առ որոյն , և կտակաւ առ ամենայն իր ժառանգն հայոց ուսումն ի կատարումն այսր ազգօգուտ առաջնորդութեան , և արտօնեալ հանգուցելոյ Պարոն Մնացական Վարժապետն ազգասէր հոգւով խնամոյ և ի բարձր յանձինն կարգել ի պէտս ամենայն զայս հաստատու-թիւն ուսումնարանին՝ որպէս պահել է և ող-ջախոհութեամբ այսպէս ազգասէր Հայկազանց , վասն որոյ ժողովս այս արժանապէս համառօտ զինքեա-նս յիշեալ զերաշխաւորեան մի յորում Ճեմարանին , ի պատշաճ տեղւոջ . յառաջ կեցուցանել զշահեկանն իւրեանց յիշատակաց երկուց ազգա-սէր Պարոնաց :

է . Հրամայեցաւ արձանագրել զշնոր-հակալութիւն ժողովոյս առ Հոգաբարձուն Պարոն Աւետիք Պօղոսեանն վասն անխոնջ և ազգասէր հոգա-բարձութեան նորին յամենայն անցեալ չորեք ամաց յորում մինչ հասեալ. յառաջադիմութիւն դպրոց-կարգութեան և պայծառութեան Ճեմարանին :

Է. Ընդհանրականութիւն ժողովոյս մատուցաւ Պարոն Աթանասեանին ըստ պատշաճին.

ԵՐԵՍՓՈԽ ԳԱԼՍՏԱՆ

Իսկ. Հոգ. Սարգ. Ճենջոպեան.

Բանն բերկրութիւն ոչ մատուցանիցէ Ազգին, տեսանել զի բէէն մնացածն ուրեմն, բայց և արտաքսեալքն ծանուցին, յորդին, և մարմնապէս իսկ՝ երախտիք Երախտաւորաց նորա Աստուծոյ միայն է, ձևել 'ի մարդ գեղդի բանականն, և բարեբաստ մարդկան է պարծ խնամ տանել 'ի մերայ կրթութեան հոգւոյ բանականաց, ուրեմն որպէս Աստուած՝ նախախնամ և հեռանոք կատարելութեան նորա արժանիք են արդար և անմահ Յաւիտենականութեան.

Մ՝ արժանաւորեսցուք Յիշատակարանացն յանուն երկուց բարերարաց Հիմնադրաց Ճեմարանին մերոյ՝ արժանի են ամենեքեան երախտագիտութեան համբոյն Հաստատութեան մերոյ. և զուգադիր օրհնութեան շնորհառատ բոլ գոլով՝ յօրինակ բարի մեծարոյ և Ազգային հեռանոց եւրոպիոյ.

Յամսեան Փետրուարի սոյն Ամի Պարոն Մանուկ Օրագեանն այց ելեալ Տպարանի Արարատեան Ընկերութեան՝ ծնողական մեծամեծ գորովոյ պատմեաց՝ թէ որդի իւր Մ... կրտսեր անուն միանգամայն հատակաւ կենեալ իցէ զանկեալ օղ մասանիւ մի, և թէ բժշկին հրամայեալ իցէ երկիցս յուծապական սալ, առ ոչինչ օգուտ.

Որ յուսան նմա, առաջնորդեաց զանձկութիւն զխրատուծ այն, իբր զի եթէ հալիցի, յարմար ոչ տանէ ամիս. բառ սրտով՝ մանկ ոչ ունի. և եթէ ոչ հալիցի՝ անկերկրայ եղանէ արտաքս թէ կանաւոր թէ մնացեալ, Իւ որպէս տացին՝ կատարեցաւ. քանզի յետ մեզ ուսուցչ եղ տեղի օրն տանից արատոյ. Իբրև եղ ծանօթն արտաքոյ՝ Պարոն Պ. Լեւոն Աստուածատուր Յարութիւնեան պատանեայ, թէ փոքրիկ պատանի իւր երբեմն տանն յասմ կենալ դժուարաւ մի պէտքահայեաց Ա. Հ. Ընկերութեանն՝ փառաւորեալ յաւուրս իւր. բայց ոչ ինչ մնաց պատահեցաւ նմանէ. Այժմ քանի ամսուք են զի նոյն փոքրիկ պատրիկ նորա կենալ է և զանձն իւր տգանէ, բայց որպէս տեսանի ոչ ինչ աւելի նմա. Տեառն մեր որդեօք Ընկերացն, թէ քանի օրական պատճէնեալ յաւուրս գրեց Բնութիւն. մին զմեղին կամեէ, և կենց զիւրրին ծերութիւն, իսկ մի ո՛ խաչանն բազ կամենին կենցելոյ՝ բանն 'ի կենաց. Մեն 'ի նորբեշխանաց անկեալ և կանգնի, միւսոյն տանին 'ի մահն խորխոյ՝ 'ի մահճին անկանի. մին հարեւ բան որ զաղ բարձրաթեան անձնա գուշակէ, և միւսոյն տան անթեալ յառաջնանէն՝ ոչ կանգնի. Իւ զեռ հուսամն բարձի. Աստ ծնողաց գթութեան և պատճառութեան յայտակեալ զխրատուծ արժան հանդերձեաք հրատարակել, զայս բան.

— Յետ նորոգ կարգադրութեան քաղաքական Ատենի տերութեան՝ ծառայք իշխանքն վերապահեալ 'ի տեսոց իրեանց. զի մի՛ ոք ունիցի ողջոյն 'ի գիշերային երթեւեկս իւրեանց. Բայց զատ ամենայ, որք այսպէս ասպատակեն՝ հանդիպին 'ի զգուշութիւն. Աստ որդ յարուցեալ և զգուշացեալ տեսաք 'ի յետորդ կացոյց շարժոց ծառայից՝ այսպիսեաց վերապահեալ ատալ նոցա.

— Փետրվար 2. Ամ մայր. — Մեկ օմն գնացողեալ 'ի Մ... Պարոն Վ... ... գնան 'ի Բենկ... Բաղ. զՊարոն կարապետեան ... զՊ... Մ...

սոցայն վիրաւորէ, և մնացեալ 'ի սոսա անձինք յորոց զոհին՝ իբրև ոչ գտանէ զնա, փախչի. Ո՜հ հեռ մնացեալ վիրաւորեն զնա ընդ բարձն, և կոչեալ զնա գնեն 'ի բանդի, ուր հնարի զերծանելին մնալ 'ի խնդէ.

—Ըստ 14 էն Մարտի նաւուց որ Բոսըա Գուբբեքնաթ Թուղթուն Բևերնոյօժար կոմսը յառաջացեալ և խոստացեալ է տարբերել զ10.000 Մ. Անձինս մամն կառուցանելոյ զկամուրջ մի 'ի վերայ գետոյն Գանդէսի յանդիման մայրաքաղաքին. Իրաւ է մեծի ազնուականութեան արժանի է այսպիսի աշխարհօգուտ առատաձեռնութիւն.

—Երկրաշարժք ահագին յառաջ մարին, և այն ուժգին Շանղայընաւ. Մօլլէ Զիէրեպուղին կոչեն անուամբ 'ի Բրամպխիանոյ փառքն հաստատեալ է գետ Շարաթողիր ինն՝ անուանեալ Երև Հնդկայինս, որ հրատարակեալ է 'ի Հնդկաց լեզուն. այսինքն Ամերիկեան, Գաղղիական, Անգղիա, Լոզգեր, և 'ի Բանկոկցի. Որում յանձնոյն արար ժողովրդք զգարի ազգութիւն. Բանդի այսպիսի աշխարհայոյս զարգացութեան պէտք են խրատ, զի իբրև ձեռամբ կոչեալ հանցեն զօրզխն Եվրոպիոյ 'ի փառս նախնիս համբաւոյ զխաղութեան նախահարց իւրեանց.

—Կախարդանաց Կոմս ըՇ Բոմպէյայոյ 'ի հարաւոյ գետոյն Գանգէսի իբրև 16 մղոնաց 'ի վերայ Մոյրայա զաքխա մեծահանձնեա շքով բացաւ 'ի Փետրուար 12.

—Որ Հնդի Հարգենդ ունեւոր յաղթութեան Եվրոպայ ընդդէմ Սիկաց քարոզեալ՝ հրամայեաց թնդանօթս արձակել 'ի բերդէն Եկեղեն Վ՚իլիամայ 'ի Բանգալոյ.

Որ Հարն Սմիթ եւ 'ի Բոմպէյայոյ զՄ ուզխանտ ընդ ծոցիլ արեգակնեւ և հասեալ ուժին մինչեւ 'ի գետոյն Չուք, եւաեւ զգանակ թշնամւոյն տարածեալ յաջմ Բոմպաուի եւ 'ի ձախմէ Մահրաթեան. Որք յառաջ խաղացին. Ճակատ յարձակեցին, և յանթուառք եղեն անընդհատ ժամ մի և կէս, մինչև զօրք Բրիտանիոյ քաջութեամբ յառաջ մղեալ ազդեցին զՍիկաց, որ գունդ էր զօրութեան բանակին Սիկաց. Ապա միահամուռ հարկանն առեալ՝ հանին թնդանօթաց նոցա և ազդեցին, զոր առեալ թշնամեացն այնքան առաջին տարածաւ 'ի փախուստ խուճապեալն ընդդէմ յայնկոյս, մինչ բազմաց չրամնջն կորուսեալ յարկաց զկեանս, և թողուլ յաղթողաց զգէնս, զգրաւս և կարասին բազմութեան.

Զօրք Սիկաց Ալիւալ համարին 25 կամ 30.000. Կորուստ 'ի մասին Անգղիացւոց զուգակցելոյ ընդ համարի համեմատութեամբ մեծ ծանր կորստեան թշնամեացն. Երևի թէ ամէն մի խրատեալ և միշտ բաւարարեալ 'ի հաշտութիւն հիւրոցն և ձեռք մեր զօրաւորեցին 'ի հրատարակեալ զմնացորդս կորուստ այնքան բազմութեան համատարած ռոճկաց.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ

Ծերն քերթող ոմն ամերիկայոյ զինք զառամեալ առ ատեն ինչ և մատուցանէր Օգոստոս կայսեր, բայց այնքան՝ քերթուած նորա չուէին էր մեծ՝ Կայսրն յանուր մեռն զերկար յերկնէ զտանց ինչ՝ մատոյց քերթողին, և նա հանեալ զի ծոցոյ փերկա ո զոհեկամ մատոյց Կայսեր և ասէ «թէ կարէի, մեծ ողորմելոց է արժանի արքայութեան քո, Տէր, այլ եւ միայն զայս ունիմ». զոր տեսեալ իբրև ասելն ամենի ասացի. «Ընդ որ ծիծաղեալ Օգոստոսի՝ նա նմա զարժանաւոր ինչ պարգև.

—Աշտարակունք — զոր Լիննէոս, թէ կամ ունի 276 անասունս բուսոց և արհամարհէ 218. Այսին՝ ունի

449, և արհամարհէ 125 ։ Մեծամար ունէ 387 և արհամարհէ 141 ։ Չին ունէ 262 և արհամարհէ 212 ։ Իսկ խառնաշփոթ ... մեծանկարն ունէ միայն 72 ... և արհամարհէ զայն ... ։ ... —Ըստ այսմ զայս ... անյաղթելի ։
—Ըստ անձնաւորութեան ... և մեծութեան ... բայց ... ։ Ցանկալի ... ոչ ... ։ ... և յանձնեալ է ... հաստատեալ ... ։ ... դարձեալ ... կարգաւորութեան ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Յարք Չինկացւոց ։

Բարք Չինկացւոց ունէին նմանութիւն ունելով ընդ բարուց այլոց ազգաց, և պատմիչք նոցա կեղծեն թէ արդէն որ այժմ են, նոյնպէս և 4000 ամօք յառաջ էին ։ Այնոցիկ նոցա մշակութեան բնաւորեալ են ։ Ոչ ոք կարէ ուրանալ զկեն ոք, ոչ են այլ նոցա նախ քան զառաւօտեան ։ Ոչ դիւր այժմ թէ արդեօք զեղեցիկ էր, յանկուցեալ թէ ... բայց միայն յոյս աստուածեան բու... էին ընտանեաց, որ արդէն միջնորդ դատաց բազմաց գործոց, բայց և այնպէս կարէ այս ... ասել թէ խառնեալ լինի միայն հասարակ կամ համեմատութեան ։ Այս որ միջնորդ լինի անուանութեան հաստատեալ զօրութիւն ... ։ քանզի ի Չինաստան հայրն ոչ այլ ... , միայն է որ այս յոյն ...։

Յաղագս անուանութեան ... ի ... կամ ... ։ և ... այլ ...

... որ, զոր նա չէ կարող յանձնել ունել ... ի փետուրն, որ ... ։

Յորժամ կամ հանդիպեն ... որ ... բազում ... և յաւելին ... ։ Եթէ հանդերձ թռչնոյ ... , ... որպէս յոյլ և այլ ... ։ բայց եթէ գրկեալ լինի ... ։ կեղծեալ յայնժամ ... , որքան ... ի ...։

Այսպէս Չինկացւոց հայր երբեք ... և ... ։ ... ի ... կոչեն ... ։

Համարեալ և ... ։ ... կամ ... ։

Մեծապատիւ էին այլք, որ ... , հայր երբեք ... ։ Չին կարող ... ։ ... ։ ... և ... ։

նեալ հաստատեալ ծառայեսցեն ։ 'Ի սմա զենն զալոցն և այնոցիկ տանեն 'ի տուն փեսային ։

Հարսանութիւն մի, չէ՛ր ոչ է հաստատեալ օրինօք, ներեալ լինի 'ի Չինաստան ։ Այլ այս ազատութիւն միայն վասն կանանց, երկանց և մանկամարդաց, և ոչ որ բայց 'ի կանանց կարէ առնել սատուել զայն զի ։ Բայց հաստատութիւն չափին 'ի թագաւորութենէ, և եթէ կարեւոր տալ պահպանական զօրաց ծնողացն՝ որպէս զնա կամ զերեկուս 'ի նոցանէ ։ Արք արդարացուցանեն զանձինս առ կանոնս վասն այսպիսի գործոց, կեցցելով զցանկութիւն վասն բազմածնութեան, և ունել զհարսն 'ի ծառայութեան սիրելոյն ։ Քանզի հարցք և մանկունք նոցա պարտին հնազանդել անսասանելի կնոջն ։ Այլ և կամելով ունել զարու զաւակ՝ զոր զաւակ չունին, առնուն զհարճս վասն այնր պատճառի, և որդւոցն նոցա զհին ծնողելոց զաւակին ։ Առաջ ոչ միայն թաղումն նոցա անառակաւ ; այլ և բաղձեն 'ի խնդիր եղեալ զամենայն զայր ամ վասն նորա ։ Այսուհետեւ հարցք լինելով լինին զերծեալ առնելոցն 'ի Ճշմարտութեան և Աստուծոյ քաղաքաց ; ուր ուսանին երգել, կաքաւել, գեղանկարութիւն և զայլ հարկաւոր կանացի կատարելութիւնս ։ Բազումք 'ի նոցանէ ամուսնացեալ լինին յայլ և այլ ազգաց ։ բայց կոչին վաճառք 'ի քաղաքայոր և տանիմն ։

Շանղայ ։ Ջ. Մ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Տեղեկութիւն խորհրդոյ Հայոց Վերայ ։
(Շարունակութիւն Թիւ 27 էջ 61)

Խորհրդարան լեզուն — Այժմեան Խորհրդի Հայոց լեզուն լեզուաբանական Հայերէն է, լեզուաբանական Հայերէն կ'առնեմք, վասն զի որչափ ես խառնուած լինի օտարազգի բառերով՝ գլխաւոր մասն և բուն արմատն Հայերէն է, Լեզուի կազմուածքն ալի Լեհաստանի և Մոկսատանի Հայոց լեզուի նման է, որով ես կ'իմացուի որ ասքա բոլորքն ես յատուկ մի երկրէ են եկած ։ Օրինակի համար ; Խորհրդիք ես Լեհաստանցւոց պէս են գրեր՝ երբեմն ես չ գրեր [illegible] պէս կ'հնչեն բայերի մէջ, ուստի [illegible], [illegible] առնելոյ փոխարէն՝ կ'առնեն [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], նոյնպէս չեն առնելոց [illegible], [illegible], այլ [illegible], [illegible], [illegible] և այլն ։

Ինչպէս շատ Արեւելցի Հայեր, նոյնպէս ես Խորհրդիք բ, գ, դ, ձ, ջ, գրերն չափազանց կակղացնելով՝ պ, կ, տ, ծ, ճ, գրերի պէս կ'հնչեն ։

կ'առնեն	որ պիտի առնեն
* [illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible] և այլն	[illegible] և այլն ։

Շատ բառերի մէջէ ; գիրն կ'հնչեն Հնչելոյ ժամանակն ; զոր օրինակ

կառնեն	որ պիտի առնեն
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible] և այլն	[illegible] և այլն ։

Բառերի սկզբում ; գիրն ասածի կ'հնչեն ; գրի պէս ; զոր օրինակ

կ'առնեն	որ պիտի առնեն
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

* [illegible]

ծռռոփն և այլն .... ռռոփն և այլն ։

Իսկ բառերի մէջ օ գրի պէս կ՚հնչ-չեն նաև ՟ տառն, որ շատ երկար հայ-երէն եւ պակասութիւնն է ։

Լեզուի կազմութեան վերայ այս ընդհանուր տեղեկութիւնն տալէն յետ, այժմ անցնինք յատկութիւնն ևս։ Ինչպէս Հայաստանից դուրս եկած ամենայն հայազգի ժողովուրդներն, այսպէս եւ Խրիմեցիք իրաւամբ կ՚արդարանան քանի որ կ՚մոռացուցին՝ իւրեանց լեզու ի մէջ օտարազգի բառեր մտած լինելոյ համար. վասն զի այնչափ երկար ժամանակ և այնչափ զանազան ազգաց մէջ բնակել են՝ որ ընական կերպով գրեթէ անկարելի էր որ իւրեանց լեզուն յստակ մնայ։ Սակայն յետոյ և շատ բառեր կան իւրեանց լեզուի մէջ որ դուռ Հայերէն են, մանաւանդ անտկան գործոց անուանքն, այսինքն՝ խոտերի՝ ծաղկանց անուանքն և այլն. զոր օրինակ [illegible] և այլն։ Բայց գրեթէ լեզուի երեք մասն մինն Տաճիկի և Թաթարի բառ է։ Քանի որ Ռուսաց իշխանութեան ներքոյ մտան, շատ բառ եւ Ռուսի լեզուէն ընդունեցան, մանաւանդ զատաստանական բառեր. Իւրապական նոր նոր ամուսնութեանց անուանքն և այլն։ Իսկ լեզուի ոճն կամ բառերի շարադասն գրեթէ բոլորովին Փոքրեցւոց լեզուի նման է, այսինքն հասարակ Տաճկերէնի ոճ։ Տարակոյս չկայ թէ Խրիմեցւոց մէջ մնացած բարբառներ եւ շատ կ՚զտանուին. մանաւանդ ներքոյ շատ գովելի ուսումնասիրութիւն ինն կայ անձին որ կ՚ջանան օրէ օր իւրեանց լեզուն աւելի մաքրել։ Բայց մեք նորոգ ասելն կ՚ունենանք այդս ուսումնասիրութիւնն յիշել՝ երբ որ Խրիմեցւոց բնակութեան և ամսրութեանց վերայ խօսելնք մի-ս անգամ։ Հ․

— Ի ձեռս մեր անցաւ ՚ի նորոյ և օրինակ մի Բժշկարանի մեծին Մխիթարայ, գրեալ Ամիրտովլաթ քահանայէ ՚ի ԹՎ ՋԽԶ Թուականիս մերոյ։ Բաց ՚ի կարեւոր ծանօթութեանց գրոց և արժանոյ Աստուծոյ, որպէս և ՚ի նորախօս Ջուանն ՚ի վերայ Անդամոց մարդկային մարմնոյ, յանուանէ յիշատակէ և զգիրս մի Հայկական բժշկական գիտութեան, զՍանաք, և զՅովհաննէս, (գուցէ որ զՅովհաննու Սնդիւան գրեաց.) Բանքն սրանութիւնն յնէէր մեզ թէ և զրոց նոյին արժանի լինէրք, կամ զմնէ պատմութեան վարուց իւրեանց։ Բայցեւ ՚ի ներքոյ միայն զոր ինչ գրէ Հեղինակս գրածոց բժշկաց ռա. հասարակ, և խնդրեմք համեմատել ընդ նորայն, և զանխել դատաստանութիւն նոցա յետ այսքան հարիւրաւոր ամաց։

Այս պարտ է բժշկին որ իմաստուն լինի, և գիտուն. և յուժ, և ձուլ. լինի՝ և պարկեշտ և ուսուցող լինի, վարդապետ աշակերտութեան ա-րել լինի, և այլեւ ուսել լինի և շատ գրկանք լինի կարդացել, և շատ բաներ լինի փորձել, և ՚ի դործ ածել։ Եւ ինքն ՚ի յետ մնայն այլ շատ բաներ հանճարեղ կարող լինելոյ։

Պարտ է բժշկին որ քաղցրաբարոյ լինի և զորածն բարութք, և խոնարհ լինի, և աղքատասէր և գթած անձն ՚ի սրտանց և ուշադրութ առնէ, և վասն ընդդէմ աստուծոյ (այսինքն յանձնայր) լինի. և թէ այսպէս լինի՝ զոր ասացաք, ճառ լաւ է այնպիսոյն որ բժշկութիւն ոչ առնէ։

Այս նմանեցուցանել զբժշկութիւն Արքունի զինուորն՝ յոյս ներել այսպէս։

Որպէս բժշկին այլ հանց պարտ է, որ տրոտոր խնամոյ գինուորին պէտքն, որ երբ յուծման դաւ լորդ պատմէ լինի նա փոխլոյ գեղ չնոյ, և յարման լորդ պատմէ լինի, նա զարկնալոյ չնոյ, և որոյ զարկնալոյ պատմէ լինի Տոպրանկոր չնոյ, և զամեն-

հոգին ինչ որ հիւանդին տալու ՚ի յաւուրն տայ , եթէ հիւանդաց և եթէ ընկերին , և կամենին շարժական խառնել և տայ ։ Իսկ եթէ այսպէս չանէ նա , հիւանդութիւն կերպարանս և կաւ․ յայտնէ [illegible] և մահ առնէ մարմնոյն , և հիւանդին մտաւորին պատաճառն ՚ի մէջ չկին [illegible] կրելոյ ։

Իսկ այլ գիտելի է ․ զի երբ բժիշկն [illegible] լինի , և տարակուսի հիւանդն , նա ամենայն ձեւով [illegible] լինի [illegible] , և յորժամ [illegible] ՚ի * հիւանդութեան նշանն , նա հայի և տեսանէ , որ եթէ ՚ի հիւանդութեան մահացու զօրն կենաց նա ծանուցէ , և չկամէր որ ՚ի յայն հիւանդին ասէ ։ Իսկ ՚ի յայն հիւանդութեան որ մահացու պիտի լինիցի երեւելի և երեւելի առնել լինի , և իւր ծանուցին այսպէս է ։ Որ եթէ ՚ի բժշկին կենաց մահացու պիտի նա ՚ի մէջ որոշեալ գիտելին շուտ տայ , և եթէ ՚ի զինուորն լինի , նա հանց թուի թէ որպէս արեան ջուր , և սև սև մնայ երեւնայ ՚ի մէջ , և եթէ ՚ի մարմին լինի նա պիտակաց տեսն և զայնչ․ բայց և [illegible] , և եթէ ՚ի հոգւոյն լինի նա հիւանդ խոզաց և դէպ երեւնայ աչացն , բայց ՚ի սև կապոյտ գծաւ է իր ծանուցին ։

Իսկ այլ գիտելի է ․ որ երեք իրաց բժիշկն հարկաւոր է և ընդունելի ․ Աստուծոյ առաջնորդութիւն ․ երկրորդ հոգւոյն ․ երրորդ ընտանեաց ։

Առաջնորդութեան այն է ․ որ եթէ բժիշկ հանդէս իւր մի ծանուցէ ՚ի մարդոյ անձն , նա պիտի ընդունելին գիտողս իրաց ․ զի առաջնորդութեան պատճառաւ ունի ՚ի բարեպաշտ Հայ—Լեհ հրամանաւ ունի որ թէ բանն մարդոյն պիտոյ ․ և կենդանի լինի և բժիշկն հրամայէ թէ դարձ արդէք կամ դայն , նա դարձոյ , և խաղի լինելոյ զառաջնորդն , վասն իւր անձին առաջնորդութեան համար ։

Իսկ ՚ի մէջ ընտանեացն այս է , որ բժիշկն ՚ի մէջ տան (?) թագաւորաց և ՚ի մէջ Աստուծոյ [illegible] համարձակ մտանել և ելանել , և նոյնպէս ՚ի լինել տեղ որ չար ունին չաւաքել համարձակ և զանազանել , և զինչ որ ամօթոյ խօսք ունենան ՚ պարտ է յայտնել , հարցանել և զանազանել ։

Իսկ պարտ է բժշկին ՚ի հասս ամօթխածութեան լինել և պնակ հոգեոր ոչ հագա անխուր պարտեաց , և մարդոյ չխոսքեալ պիտի պիտանացուն հայր ։ Եւ թէ այսպէս չլինի բժիշկն զոր ասացաք , նա չէ պարտ իւ կեան որ ՚ի հիւանդին մտանէ ։ Այլ պարտ է բժշկին որ զայդպէս լինել լինի և ծեր , ամօթխած , և մեծխոհարարութեան ընկեր զօրացուցանէ զհիւանդն , և այլ ՚ որ իմաստ իմաստ փորձած լինի , որ ուսմանն հմտացեալ լինի ՚ի մէջ հիւանդաց , և ձեռքն թեթեւ ։ Եւ թէ լինի որ ուսման հմտացեալ չլինի , և ձեռքն ծանր լինի , նա թէ պէտս ունին է ասէ պատճառ բժշկութեան նա չէ ընդունելի , զի չէ հմտացեալ , այլ այն է բարին , որ այսպիսի բժիշկն հասն կենաց ՚ի հիւանդաց ։

* Ընդ ․ ․ ․ [illegible] , որ [illegible] ՚ի [illegible] թագաւորաց [illegible] ։

Փետրուար 24 ։

Ցնծալի լուր հրատարակեմք , զի հանդէս Ազգային բարեկենդանութեան Պոլսոյ և Ընկերաց այսր ամի , առաջնորդութեամբ յօրինեալ և անսայալ ՚ի Պարոնաց Աստուածատրեան Պարոնեան Աստուածատրեան և Արքապետեան Ա․ Օ․ Շերիֆոսեանց ։ անուշ և բարեհամբ զուարճութեան հասարակաց ընկերաց պչնչութիւն և պետական մտաց բարեհամբութեան Հանդէս Հանդիսականաց Տիկնաց և Պարոնաց Ազգիս մերոյ ։

Երախտագէտ սրտիւ Հրատարակեմք պետական Հանդէսի մտաւորական Տիկնաց Երաժշտական Ընկերութեան առ Յարգոյ Պարոն Յարութիւն Աղաբեկեան , վասն պարգեւելոյ նորա զմի տուփ Պարոնի Կախագաղափարաց Հայ Գրականութեան և և երկու օրինակաց Մեծապատիւ Պարոնութեան Հիւսիսային ։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Յայտնի լինի յաւագս Տիկնաց և Պարոնաց Մեծապատուոց , զի Խորհուրդ արժանի Հանդէս յառաջ և առաջ՝ պատրաստեալ գրենէ յանկարծ օր , լինելով ներկայութիւն որոց ազգասիրութեան բարեհաճեսցին օգնական լինել բարձրաստիճանին . շնորհակալ պարգեւ մնալ իւ-րեանց ։

Ընտրութեամբ Յանձնաժողով
Տէր Աստուածատրեան

՚ի Պոլսոյ
28 Փետրվար 1846 ։

ՏԵՂԵԿԻՆ ԼՐԻՐ

՚Ի Բէօյուքտէրէ Փետրվար 10 1846

Տիկին Աստղիկեան ․ Մ․ Պարոնեան Կիւրեղ Ղասպարեան

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Մ․ Դ․ Թագվորեան Ակերպեան ։